

איפה טעינו

עיתונאים מתבוננים על עצמם

מבחר מגיליונות "העין השביעית"

עורך: עוזי בנזימן



המכון הישראלי לדמוקרטיה
THE ISRAEL DEMOCRACY INSTITUTE

נחום ברנע

מת הדיווח, נולד הבידוח

זה קרה במחצית השנייה של שנת 2004. העיתונות בישראל מתה. מתה לא במובן הקליני של המילה, גם לא במובן הכלכלי שלה. התעשייה חיה. רק המקצוע מת. המקצוע במשמעות הישנה שלו – עיתונאי היוצא לשטח חמוש בפנקס ובטייפ, או אם הוא עיתונאי טלוויזיה, בפנקס ובמצלמה, מלקט עובדות, בודק את אמתותן, מתמצת אותן לכתבה עיתונאית עם התחלה, אמצע וסוף ותורם באמצעותה להשכלת הציבור – שבק חיים ולחלופין איבר את שארית קסמו.

העיתונאות מתה, מודים בעיניים מושפלות עורכים בעיתונות המודפסת ועורכים בערוצי הרדיו והטלוויזיה; אם רוצים לשמור על הקהל, חייבים לחפש משהו אחר. העיתונאות מתה, מתאוננים עיתונאים ורצים לחפש אלטרנטיבות. עיתונאות היא מקצוע עתיר קיטורים, אבל נדמה שהפעם הייאוש הרבה פחות נוח.

חלק מגל הדיכאון מקורו בסיבות שהעניין הציבורי בהן מוגבל: השכר ברוב תעשיית התקשורת נשחק בשנים האחרונות פלאים. במקביל לירידה בשכר החלה ההתפרקות של האיגודים המקצועיים. הביטחון במקום העבודה אבד. מתחזקת ההכרה, אמתית או מדומה, שהקהל הנזקק לעיתונות מודפסת הולך ופוחת. בעלי העיתונים בארץ מסרבים לפרסם נתוני תפוצה, והכתורות האופטימיות שהם מפרסמים מדי פעם בפעם מלמדות על משאלות לב, לא על מכירת עיתונים בפועל. בהיעדר עובדות מוצקות, מוטב לדבר על מגמות. העיתונים הם כמו הדג ב"הזקן והים" של המינגוויי. קודם נגסה כבשרם הטלוויזיה. במה שנותר נוגסים עכשיו אתרי האינטרנט. התופעה היא כלל-עולמית, אבל בישראל, ששיעור קריאת העיתונים בה הוא מן הגבוהים בעולם, היא בולטת יותר.

הרגשת הברירה קיימת גם בטלוויזיה. עיתונאים העובדים שם מדברים על לחץ מחריף והולך לזנוח את הכלים העיתונאיים הישנים ולהתמקד במה שמכונה בנימוס "אינפוטיינמנט", דיווח-בידוח. האיום הידוע הוא טבלת הרייטינג. האיום שמדברים עליו פחות הוא השעמום. עיתונאים משועממים, ציניים, מנסים לעורר את עניינו של צופה משועמם, ציני, שראה הכול. זוהי משימה קשה מאוד, מייאשת. אין בה הרבה תהילה.

הברירה היא אל הלצנות.

בארצות הברית שגשג בשנות השבעים ז'אנר עיתונאי שזכה לכינוי "נירז'ורנליזם". החידוש בו היה חילופי המקומות בין עיקר לטפל. גיבור הכתבה לא היה המרואיין, אלא הכותב – הרפתקאותיו, ייסוריו, הגיגיו, הסמים שצרך כדי להביא את עצמו לכלל כתיבה והדר-ליינים שהחמיץ בדרך. המשימה הייתה שייכת למוסכמה העיתונאית הישנה: סיקור של מרוץ לנשיאות למשל או חייה של להקת רוק. אבל המסוקרים הפכו בה לשחקני משנה, ובמקרים קיצוניים לסטטיסטים. הנירז'ורנליסט היה עסוק בעצמו.

לז'אנר הזה היה חן משלו. היה לו כוח מפרה. הוא הזכיר לעיתונות הממוסדת שהכתבה העיתונאית ראשיתה בסיפור, בעלילה. היא איננה יכולה להסתפק באריזה משמימה, סכמטית, של עובדות ידועות מראש. הוא גם חשף אמתות שהעיתונות הממוסדת נרתעה מלפרסם. לא רק מה איש-חשוב אומר מפי היחצן שלו, אלא איך הוא חי באמת, בחדרי חדרים. ממה מורכב עולמו הרגשי, מהו עולמו הערכי, איך הוא נוהג באשתו ובילדיו.

כמו כל האפנות האמריקניות, גם הנירז'ורנליזם עשה כאן סיבוב. היה, הפרה קצת, הפריע קצת, והלך. וכך יקרה, יש לקוות, גם לטרנד האמריקני החדש מיסודו של מייקל מור. מור עושה קולנוע מבדר ושקרי. ראיתי את סרטיו. היו שם קטעים משעשעים מאוד וקטעים מקוממים. הקטעים המשעשעים השיקו לתחומי ההתמחות של יגאל שילון ואלי יצפאן. הקטעים המקוממים התחזו לעיתונות.

סרטו "פרנהייט 9/11" הוא ערבוב לא בריא של עובדות, שקרים ודמגוגיה. הוא זכה לתהילה באירופה רק משום שהטרנד באירופה היום הוא לשנוא את בוש, עם או בלי קשר לעובדות. מסיבה דומה הוא עורר רעש גדול בארצות הברית. מי שמתכוון להצביע בעד בוש ראה צורך לגנות את הסרט, ומי שמתכוון להצביע נגד בוש חיפש בו חיזוקים. רק כמה עיתונאים חרוצים כנמלים טרחו לבדוק את אמתות הקביעות העובדתיות הכלולות בסרט. הם מצאו בהן המון חורים.

כצפוי, מייקל מור כבר כאן. הוא כאן בטלוויזיה המטיפנית, הטרחנית, שעושה חיים הכט, והוא כאן בטלוויזיה הפרובוקטיבית, המתחכמת, שעושים מיקי רוזנטל ("בולדוור" בערוץ 2) וגיא מרוז ("בולדוג" בערוץ 8).

מייקל מור כאן כי אנחנו מאמצים כל מה שבא מאמריקה, טוב או רע. בעיקר כשמדובר בקשת, הטרנדית בזכייניות ערוץ 2. אבל הוא כאן גם בגלל הברירה מן

הטרחה הכרוכה בעיתונאות אמתית. כמה מייגע ללקט פירוורים על, נניח, השחיתות בקרן הקיימת לישראל. זה מה שעשה בשבועות האחרונים מרדכי גילת, העיתונאי החוקר של "ידיעות אחרונות". כמה מייגע, וכמה מתסכל. משיגים מסמכים, מנערים מוסד המנסה להגן על עצמו, מדובבים אנשים, מתגוננים מראש מפני משפטי דיבה, ובסוף לא קורה דבר: העובדות נבחו, השיירה עברה.

כמה קל, לעומת זאת, להביא, נניח, עץ, להציב אותו מול משרדי הקרן הקיימת בירושלים ולשרוף אותו בטקס חגיגי. לא צריך להוכיח שום דבר. רק להרים שלט "מושחתים, נמאסתם". את השאר יעשו כבר המאבטח האלים, השוטר הנבוך, הפקח הטיפש.

כמה קל להטיף בשער בסגנון חיים הכט. אין פלא שבשיא תהילת סדרת הכתבות שלו, "בין סינגפור לכרכור", הוא השכיר את פניו, את טלטולי ידיו ואת ההטפות שלו לחברה מסחרית. יש עיתונאים שחשבו שזה עלבון למקצוע. חיים הכט חכם מהם. הוא אינו עיתונאי; הוא טאלנט.

מיקי רוזנטל מביא אל הז'אנר ניסיון מסוג אחר. יש לו רקורד מקצועי כעורך בכיר בעיתונות הכתובה ובטלוויזיה. יש לו ערכים. התכנית שהוא משרד על מאחו פיקטיבי שהקים משעשעת למדי. יש בה רק בעיה אחת: בקטעים שבהם היא מדייקת היא אינה מחדשת דבר, ובקטעים שיש מה לחדש בהם היא נאלמת דום (הבעיה המידית בפניו מאחזים בלתי חוקיים היא בתי המשפט. הם המעכבים. מיקי רוזנטל היה זורק מן החדר עיתונאי שהיה מביא לו תכנית על המאחזים שאינה מזכירה את בתי המשפט במילה אחת).

הנירוז'ורנליזם הוריד את העיתונאים מן היציע אל המגרש. הדוקריאקטיביזם (כך קוראים מומחי הקולנוע לז'אנר החדש) הופך אותם ללצנים. אני לא מכיר את גיא מרון. את רוזנטל אני מכיר ומכבד. כאשר פגשתי אותו על גבעת חול ליד מעלה אדומים, מנסה לשווא להתעלק על שאול מופז, צר היה לי עליו. הוא אינו חקיין של אפנות אמריקניות. הוא גם לא מכר את נפשו למשרדי פרסום. הוא עיתונאי שנאש מן העיתונות. רבים במקצוע מרגישים כמוהו. הוא הסיק את המסקנות.

אני משוכנע שהוא טועה. כל עוד יש בציבור הישראלי סקרנות בריאה, צמא לעובדות ונכונות להקשיב, יש עתיד לעבודה עיתונאית כפי שהכרנו אותה. את הבירור נשאיר לכדרנים. הם עושים את זה יותר טוב.